

Nagy Abonyi Ágnes

AZ ÁLLANDÓ NÉPRAJZI KIÁLLÍTÁS FELÚJÍTÁSÁNAK ELŐMUNKÁLATAI A ZENTAI VÁROSI MÚZEUMBAN

A bennünket körülvevő múzeumok nagy része megújult, „feléledt” az elmúlt években. Új gyűjtemények létesültek, a régiek gyarapodtak. A több évtizede fennálló állandó kiállítások átrendezésre szorultak, egyesek már a felújítás után meg is nyíltak. A vajdasági múzeumok állandó kiállításainak új kalauzai, tájékoztató füzetek készültek Újvidéken¹, Szabadkán és Zomborban. A nagykikindai múzeum állandó kiállításának renoválása is folyamatban van, az ő muzeológusai, köztük a néprajzkutató, a XIII. néprajzi tanácskozásunkat megelőző héten tettek nálunk szakmai látogatást. Bevallom, kissé meglepődtem, hogy a mi néprajzi kiállításunkról miért akarnak példát venni, hiszen mi is újítani akarunk. Azután elgondolkodtam, hogy valóban fontos látni más kiállítások tárgyanyagának bemutatásmódját, a látványt, az ötletet, hiszen sokszor maga a néprajzkutató feladata mindezek meghatározása, megoldása.

A néprajzkutató muzeológus elsődleges feladata az, hogy összegyűjtse a népi kultúra tárgyi anyagát. A múzeumi raktárak azonban nem gumiból készülnek, befogadóképességük véges, ennek ellenére a tárgyak gyűjtésével nem szabad leállni, új lehetőséget kell keresni. Egy újabb megoldás lehet az is, hogy a gyűjtéskor ne magát a tárgyat vigyük a múzeumba, csak annak dokumentációját, fényképét. A kérdés az, hogy ezt hogyan használhatjuk a kiállítások elkészítésekor?

Egyrészt foglalkoztatott, hogyan mutassunk be egy paraszti szobabelsőt enteriőrként, ha nincs elég kiállítóterünk, ha nem találunk jó megoldást arra, hogy szoba hatását keltő falon fotókkal érzékeltessük a hagyományos lakóház hangulatát.

Másrészt érdekelt, hogy az állandó néprajzi kiállítások kiegészítése, felújítása alkalmával hogyan alkalmazhatók az új technikai lehetőségek. A korszerűen felszerelt múzeumokban már a néprajzi tárgyakat úgy állítják ki, hogy fényképekkel, rajzzal, kísérszöveggel, hangzóanyaggal, filmmel látják el. Minden állandó néprajzi kiállításban, ahol a hagyományos népi kultúra szélesebb (mind tárgyi, mind szellemi) területét felölelve mutatják be a régió jellegzetességeit, nagyon fontos az audiovizuális élményt nyújtó kiegészítő látvány alkalmazása. Különösen ügyelnünk kell a szokástárgyak, illetve a népszokások

és a népi hiedelmvilág egy-egy mozzanatát bemutató képanyagra, mert annak egyszerűen, érthetően kell megvilágítania a meghatározott jelenséget.

A zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ keretében működő Városi Múzeum több mint egy évtizede a közönség felé nyitott, „élő múzeum” szerepét kívánja betölteni.

Hajnal Jenő igazgató úrnak és a sikeres pályázatoknak köszönhetően 2000-ben megkezdődtek a Városi Múzeum épületének felújítási munkálatai. Kezdtük újrarendezni s megnyitni az állandó kiállítás egységeit. Először a zentai csata, majd a paleontológiai, régészeti s végül a néprajzi osztály került sorra. Új padlóburkolatot kapott a teljes földszinti kiállítóterület. A zentai csata termébe új kiállítási berendezés, bútorzat készült, s a felújítás alatt levő régészeti, paleontológiai részbe új vitrinek készültek. Jelenleg folyik az épület tetőszerkezetének kijavítása.

Időszerűvé vált a három évtizede fennálló állandó néprajzi kiállításunk felújítása, akárcsak új múzeumi kalauz készítése. Az időközben történt átrendezések, a néprajzkutatásban elért eredmények, tapasztalatok folytán lassan megmutatkoztak a kiállításunk előnyei és hiányosságai. Mindezek tudatában megtettük az első lépéseket. Az átrendezések után elkészült a zentai csata kiállításrész új katalógusa, a régi múzeumi kalauz elvesztette célszerűségét. Időszerűvé vált az új néprajzi tájékoztató készítése. Az állandó néprajzi kiállításunk átrendezése előtt részletes tervet kellett készíteni, a forgatókönyvet és a látványtervet összehangolni. A néprajzkutató elsődleges feladata a felújítás során mégis a kiállított tárgyak életének bemutatása és egyben meghosszabbítása, valamint a korszerű esztétikus látvány biztosítása.

A szöveg írása és a képanyag összeválogatása ilyenkor azért nehéz, mert a még láthatatlant kell láthatóvá tenni.

A hiányok pótlására, a hézagok betöltésére törekszem muzeológus munkámmal immár tizenhatodik éve. Minden évben készítettünk egy-egy kiállítást karácsonyra, különböző néprajzi témákat dolgozva fel. Ezeknek a kiállításoknak az anyaga akár pályázati felhívás útján, akár gyűjtés útján állt össze, s arra törekedtem, hogy a múzeum gyűjteménye is gazdagodjon. Kutatási eredményeim és műépítész kollégám, Valkay Zoltán² építészeti terén végzett kutatási eredményei ezúttal jól szolgálnak a meglévő kiállítás felújításához.

A régi kiállítás koncepciójára, a régi kiállítás vezetőjére, levéltári forrásokra és szakirodalomra támaszkodva kezdtem meg az új kiállítás tervének kidolgozását, az új forgatókönyv elkészítését. Minden kiállításrészt külön-külön kellett tanulmányozni, leírni és megfelelő képanyagot készíteni a kiadványba és a kiállításra egyaránt. A Városi Múzeum fotódokumentumain kívül új felvételeket is alkalmaznunk kell, hogy az újonnan kiállításra kerülő tárgyak egybekapcsolódva a meglévő anyaggal egységes egészet alkossanak és tükrözzék eddigi kutatási eredményeinket.

Kiállításunk kiegészített koncepciójának meghatározása után megkezdtük az előmunkálatokat. Mivel városi, illetve regionális múzeumként működünk, ezért a helyi jellegzetességek kidomborítására s a múzeum gyűjtőterületéhez tartozó községek néprajzi anyagának részarányára is összpontosítanunk kell.

A zentai Városi Múzeum állandó kiállításának vezetője³ útmutatóként s alapvető irodalomként szolgált munkánk során. Mivel nem új kiállítás készítéséről van szó, figyelmesen, körültekintően kellett a kiállítás anyagához nyúlni. A kiállítás régi koncepcióját meghagyva, tematikus fejezetekre bontva a néprajzi anyagot, kidolgoztam az új kiegészítő kiállításrészeket. Az új kutatási eredményeket alkalmazva rendszerezni és csoportosítani kellett a kiállítás tárgyait. Az új és a kiegészítésre szoruló kiállításrészek szövegének megírásakor a Zentai Történelmi Levéltárban és a Városi Múzeumban található iratanyagra, a néprajzi gyűjtés során szerzett adatokra és az eddigi kutatási eredményekre hivatkoztunk.

A korszerű világítás megoldása, a belső tér felújítása, a néprajzi tárgyak feliratainak lecserélése, mind a kitűzött célt szolgálják majd. A felsoroltakon kívül a kiállított tárgyak elhelyezése során ügyelni kell az ideális muzeológiai feltételek, a megfelelő hőmérsékleti és fényviszonyok megteremtésére.

A meglévő néprajzi kiállítás felújításának tervezésétől kezdve a tényleges kiállítás megvalósításáig több szakaszra tagoltuk a munkálatokat.

Mivel a kiállításon levő tárgyak egy része még a leltárkönyvbe sem került be, ezért ezeket és az újonnan kiállításra kerülő tárgyakat elsősorban szakmailag fel kell dolgozni.

Az előmunkálatok közé soroljuk a gyűjtést, a kutatást, a forgatókönyvírást, illetve a kiállítást leíró kalauz szövegének, a feliratoknak a megírását, a kiállítandó tárgyak összeírását, rendszerezését, fényképezését, a kiállításra való elkészítését, ami magában foglalja a tárgy feliratozását, a kísérő szövegének megírását, a kiegészítő kép elkészítését, a tisztítást, konzerválást, esetleges restaurálást.

Jelenleg a Tisza mente magyarságának néprajzára kiterjesztett Zenta mezővárosának népéletét bemutató kiállításnak a néhai zentai római katolikus plébániahivatalból múzeummá alakított teljes emeleti rész (454 m²) áll rendelkezésre.

A régi kiállítás koncepciója alapján a kb. 2000 exponátumból álló kiállítási anyagot új tárgyakkal és legújabb kutatásaink eredményeit jelentő fénykép- anyaggal egészítettük ki. A látogató a földszinten látható Zentai csata kiállítás előterméből a lépcsőkön felfelé, az emeletre érve juthat a néprajzi kiállítás termeibe. A néprajzi gyűjteményt, illetve legalább a zentai vonatkozású új részt szeretnénk valamelyest a történelmi időrendhez igazodva bemutatni, szem előtt tartva a kiállítás régi koncepcióját, a kiállítás látványát, összhangját.

A kiállítási egységek terjedelmében igyekeztünk olyan arányt kialakítani, amely a foglalkozásoknak, szokásoknak a népéletben, illetve a múzeumi gyűjteményben elfoglalt arányát is mutatja.

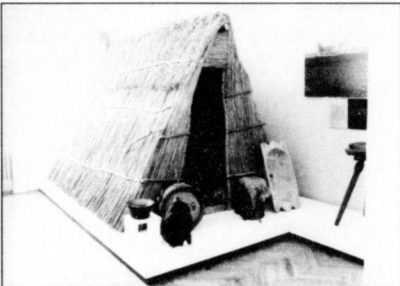
A néprajzi anyag gyűjtésének kezdeteit, illetve az új állandó néprajzi kiállítás előtörténetét a visszatekintés kiállításrész, majd a településtörténet – Zenta mezőváros, a Tiszai Koronakerület, az iparosok, kézművesek bemutatása után a régi foglalkozások tárgyi anyagán keresztül a népéletet fogja szemléltetni.

Todor Branovački boroskancsói és pálinkáskabakjai

Régi néprajzi kiállítás részlete

A fazekasságot bemutató kiállítás részlete

Az állandó néprajzi kiállítás halászati része

A kiállított tárgyak nagyobb része eddig szabadon, nem üveges vitrinben állt. A kiállítás felújításával, a szakszerű feliratozással, az esztétikus látvánnyal ezúttal a néprajzi tárgyak korszerű szakmai feldolgozásának eredményét szeretnénk hangsúlyozni. Egyúttal a tárgyak életét is szeretnénk meghosszabbítani a tisztítással, az újrakonzerválással, az új vitrinekbe való helyezéssel.

Zentán a kezdetek kezdetén a múzeumi munkán legtöbbit Katona Pál⁴, Hagymás Károly⁵, Pethő István⁶, Újházi Erzsébet⁷ és Marija Slavnić fáradoztak. Nekik köszönhetően az első, 1952-ben nyílt múzeumi kiállításnak már volt néprajzi része. (A Városi Múzeum fényképtárába bejegyzett első néprajzi kiállításrészletet ábrázoló képek az 1955. évnél találhatóak.) (1. és 2. kép)

Lassan kialakult a múzeumi osztály elsődleges célja, hogy főként Zenta és a zentai Városi Múzeum gyűjtőterületéhez tartozó települések magyarságának néprajzát, a Tisza mente népéletét prezentálja. Újvidéken 1952-ben az akkori Vajdasági Múzeumban elfogadták nyilvánosan azt az irányelvet, miszerint Zentán a Városi Múzeum komplex típusú múzeumként fog működni és elsősorban a magyar nemzetiségű néprajzi anyag gyűjtését helyezték előtérbe. Eze-

ket a szempontokat is szem előtt tartottuk, amikor az állandó néprajzi kiállításunk anyagát új résszel bővítettük és a témakörök feldolgozásába kezdtünk.

A múzeumi gyűjtemény anyagát állandó kiállítássá a hetvenes években állították össze, s 1974. január 18-án nyílt meg a látogatók számára. (3. és 4. kép)

A néprajzi anyag rendezéséhez annak idején Tripolsky Géza⁸ múzeumigazgató kiváló magyarországi néprajzkutatók segítségét kérte. Dr. Solymos Ede, dr. Égető Melinda, dr. Kósa László sokat dolgoztak, de rajtuk kívül még többen is fáradoztak a néprajzi kiállítás megvalósításán.

Ezúttal is segítik munkánkat:

Dr. Égető Melinda, a budapesti Magyar Tudományos Akadémia munkatársa, dr. Solymos Ede, nyug. múzeumigazgató, dr. Juhász Antal, a Szegedi Egyetem Néprajzi Tanszékének tanára, dr. Kósa László budapesti néprajzkutató, dr. Gráfik Imre, a budapesti Magyar Néprajzi Társaság elnöke, Knézy Judit, a budapesti Magyar Mezőgazdasági Múzeum néprajzkutatója, Szűcs Judit, a csongrádi Tari László Múzeum igazgatója, Nagy Vera, a hódmezővásárhelyi Szántó Kovács János Múzeum igazgatója, dr. Bárth János, a kecskeméti Bács-Kiskun Megyei Múzeumok igazgatója, Bánszky Mária, az újvidéki Vajdasági Múzeum néprajzkutató muzcológusa, Beszédes Valéria magiszter, a szabadkai Községi Műemlékvédő Intézet néprajzkutatója.

A múzeumi gyűjtemény anyagát szakterületek, illetve foglalkozási ágak szerint csoportosítottuk, s a kiállítás koncepciója komplex jellegűvé úgy alakult, hogy magában foglalta: a halászat, az újjátelepülés, a rideg és kezes állattartás (pásztorkodás), a földművelés (gabonatermesztés és kapásnövények), a kendertermelés és -feldolgozás, a kékfestés és a fazekasság kiállítási egységeket.

Ahogy haladtunk a tervezéssel, a kutatással, a levéltári dokumentumok ellenőrzésével, megbizonyosodtunk arról, hogy egyes illusztrációkat és tárgyakat is le kell cserélnünk, illetve újjal kell pótolnunk. Felvettük a kapcsolatot azokkal a múzeumokkal, intézményekkel, s azokkal a kollégákkal, amelyek, akik a hetvenes években is részt vettek a kiállítás rendezésében, ezenfelül kértük a Budapesti Néprajzi Múzeum és a Magyar Mezőgazdasági Múzeum fotótárában őrzött zentai vonatkozású anyag felhasználásának engedélyezését. Ezzel a zentai munkásházak, a szoba és konyhabelső illusztrálását szeretnénk megoldani.

Az állandó kiállításra kerülnek új képek, új tárgyak, a szakmailag indokolatlan fényképeket pedig lecseréljük. A kiállítás összképének arányában változtatunk a tárgyak számában, a kiegészítést szolgáló képanyag pedig az eddigi arányhoz képest körülbelül 10 százalékkal növekszik. Állandó néprajzi kiállításunk fényképeinek, illusztrációinak a Tisza menti településeken, falvakban fényképezett anyagból kell összeállni, s lehetőség szerint ki fogjuk cserélni azokat a képeket, amelyek nem a mi környékünkről valók. Például kihagyjuk a vízimalmokat ábrázoló képet, amelyen az a felirat áll, hogy Zenta, Tisza-part (a korabeli képes údvözlőlapok készítői megviccelték a zentaiakat), hiszen ez valójában Mohácson, a Duna-parton készült, és a kenderáztatást bemutató

képet, amely valójában Csongrád megyében, Hódmezővásárhelyen készült (Néprajzi Lexikon, 3. kötet K–Né, 135. oldal). A fazekasságot bemutató kiállításrész anyagán változtatunk, illetve a tárgyak számát is csökkentjük. A jellegzetes cserépedények egy kis teremben rekonstruált fazekasműhelyben és a hagyományos lakóház paraszti konyhabelsőt ábrázoló részében kisebb helyen elférnek, a halászatot bemutató anyag viszont ahhoz, hogy élethű látványt nyújtson a látogató számára, nagyobb teret igényel. (5. kép)

Az új állandó néprajzi kiállításunk felépítésének tartalma így alakult ki: 1. Visszatekintés, 2. Településtörténet. 3. A hagyományos lakóház. 4. Vízközelben. 5. Halászat. 6. Gazdálkodás. 7. A kender és a vászon útja a növény termesztésétől a kész ruházig. 8. Fazekasság.

Az említett feladatokon kívül bizonyára lesz még számos teendő, még csak néhányat sorolunk fel:

A kiállítási anyag kiegészítése; új feliratok készítése; az előregedett kasírozott fotók lecserélése és háttérképek készítése; a korszerűsített kiállítási anyag elhelyezése és összhangba állítása a kiegészítő hangzóanyaggal.

A kiállítás rendezésekor ügyelnünk kell arra, hogy a látogatót a kiállítási kalauzban található fejezetek és képek segítsék a könnyű tájékozódásban, a kiállítás megtekintésének folyamatában, valamint hogy a megfelelő szakirodalom-kínálat a bővebb ismeretek szerzésére ösztönözze.

Szeretnénk mi is, ha újabb harminc évig szolgálna a felújított állandó néprajzi kiállításunk. Reméljük, elérjük céljainkat.

JEGYZETEK

¹ Újvidéken a Vajdasági Múzeum: Muzej Vojvodine. Stalna postavka. Novi Sad, 1997. Szabadka és Zombor Városi Múzeumának állandó kiállítását is felújították. A Zombori Múzeum kiadványa: Gradski Muzej Sombor. Decenije muzeološke delatnosti. Sombor, 1996

² Valkay Zoltán: Zenta építészete. Újvidék – Zenta, Forum – Thurzó Lajos Közművelődési Központ, 2002

³ Bodor Géza–Tripolsky Géza–Benes József (szerk.): A Zentai Múzeum állandó kiállításának vezetője / Vodič stalne postavke Senčanskog muzeja. Zenta, 1976

⁴ Katona Pál 1951-től kezdte a néprajzi anyag szakszerű feldolgozását. A néprajzi tárgyak adatait szakkartonra vezette, a gyűjteményt rendezte, kiállításokat szervezett.

⁵ Ilagymás Károlynak a természettudomány és a régészet terén ismertek tanulmányai. 1951 és 1963 között nemcsak a múzeumi tárgyak konzerválásán, restaurálásán fáradozott, hanem az orientológiai anyag begyűjtését, preparálását is magára vállalta.

⁶ Pethő István a múzeum technikai munkatársa, fényképész volt 1954-től 1960-ig.

⁷ Újházi Erzsébet – 1949-től a néprajzi anyag gyűjtésén, később 1952 és 1959 között a rendszerezésén is dolgozott. A kender feldolgozásáról és a kékfestő műhely működéséről írt tanulmányt és készített kiállítást.

⁸ Tripolsky Géza (1926–2002) iskoláit szülővárosában, Zentán végezte, majd adorjáni tanítóskodása után Zentára helyezték múzeumigazgatónak. Meghatározó szerepet játszott a Zentai Művésztelep létrehozásában, de ugyanakkor szívén viselte a néprajzkutatás ügyét. Nyugállományba vonulása után is egészen haláláig számos hazai és külföldi néprajzi szeminárium, értekezlet, tanácskozás részvevője, előadója volt. A juhászattal foglalkozó tanulmányai kiemelkednek a Tisza mente, a bánási pusztá néprajzával, népköltészetével foglalkozó munkái közül.

IRODALOM

- Benderać I. Jiljana: *Muzeji Srbije*. Beograd, Narodna biblioteka Srbije, 2000
- Bodor Géza–Tripolsky Géza–Benes József (szerk.): *A Zentai Múzeum állandó kiállításának vezetője / Vodič stalne postavke Senćanskog muzeja*. Bilingvis. Zenta, Zentai Múzeum, 1976
- Knežević, Milivoje V. (ur.): *Senta. Zbornik priloga za istoriju grada*. Senta, 1935
- Knézy Judit: Szegény parasztcsaládok életmódja Zentán és környékén, fényképeken. *Létünk*, XXVI. évf. (1996), 3–4. sz., Forum
- Kumović M. Mladenko: *Muzeji u Vojvodini. Kulturna politika i razvoj. 1847–1997*. Novi Sad, Biblioteka Matice srpske, 2001
- Katona Pál: Istorijat muzeja (A múzeum története). *Kulturni život III*. Senta (Grada za monografiju Sente 11.), 1968
- Nagy Abonyi Ágnes: Feliratos és évszámok kerámiák a zentai Városi Múzeum néprajzi gyűjteményében (1826–1937). *Bácsország*, V. évf. (1999), 9–10. sz. Grafoprodukt
- Tripolsky Géza: Fejezetek a zentai múzeum történetéből. Budapest, *Néprajzi Látóhatár*, VIII. évf. (1999), 1–4. sz. A Györffy István Néprajzi Egyesület
- Tripolsky Géza: Razvoj i perspektive gradskog muzeja u Senti. *Rad Vojvodanskih muzeja*. Vojvodanski Muzej u Novom Sadu, (1953) 2.
- Valkay Zoltán: *Zenta építészete*. Újvidék – Zenta, Forum, 2002